

Zvláštnosti LPDM s tématem 2. světové války

Jak již bylo zmíněno, téma válek spadá do skupiny antropologických témat a i z tohoto důvodu se táhne jako červená nit napříč staletími i kulturami, přitahuje velkou pozornost ze strany vědců, novinářů, umělců, i spisovatelů, autory LPDM nevyjímaje. Podoba válečné tematiky v tomto literárním subsystému vychází z výše představených základních znaků tvorby primárně adresované nejmladší generaci, totiž ze specifčnosti, dětského aspektu a kulturně-sociálních paradigmat (viz 3.2). Dalším aspektem ovlivňujícím její podobu v literatuře je dějinná role kultury,¹ kterou konkrétní dílo reprezentuje. Vnímání války jako sledu historických událostí, jež objektivně proběhly, je prostřednictvím beletristiky rozšířeno o aspekt subjektivity spočívající v příbězích jednotlivců. Zevrubnější pohled na protinacisticky orientovanou literaturu tak logicky boří poměrně zažitý, avšak příliš simplifikovaný sled konotací

- kultura = národ;
- národ = stát;
- stát = jedinec, jehož mateřštinou je většinový jazyk státu;
- Německo = Němec jako součást státu i jako jednotlivá osoba v roli agresora vůči kterékoliv jiné (především evropské) kultuře;
- Němec (člověk hovořící německy) = unifikovaný symbol nepřítele.

Prvotní zdánlivou **jednoduchost literatury pro děti**² lze spatřit již v literárně estetické a tematické komponentě, tj. v **zúžení válečné látky** do jednoho tématu, které další dílčí témata pouze doprovázejí, ale nijak je nevrství. Spíše vytvářejí kolorit nálady ve smyslu citového rozpoložení (v lyrických formách) nebo kolorit dějové linky ve smyslu ilustrativních doprovodných obrazů (v próze). Tematické zúžení se v tomto případě jen zdánlivě podobá sítu, které by mohlo vést k významovému okleštění. Podobu simplifikace – jednoho ze základních stavebních kamenů literatury pro děti – ovlivňuje rovněž skutečnost, že díla s odrazem 2. světové války z velké části vznikla až s časovým odstupem k tomuto dějinnému konfliktu. Tento fakt se promítá zejména do vypravěčských struktur. Dětské mikrosvěty, které reprezentují rodinu a nejbližší okolí a které lze z pohledu sémiotiky přiblížit jako kategorii toho, co je dětem vlastní a známé, příliš překotně přerůstají v makrosvěty spojené s kategorií cizí a neznámé, tj. v líčení války týkající se celé společnosti a ve svém důsledku i lidské civilizace.³ Téma je modifikováno tak, aby bylo srozumitelné i dětskému čtenáři, respektive aby jím mohlo

¹ Sémantické vymezení pojmu kultura v tomto případě splývá s výkladem pojmu národ a politicko-geografickým vymezením pojmu stát, které spolu těsně souvisejí.

² Zkoumání jednoduchosti LPDM se v německojazyčné oblasti věnovala např. M. Lypp (1984). Téma specifčnosti LPDM se objevuje ve zkoumáních R. Bambergera (1955), H.-H. Ewerse (2000), K. Maiera (1980), E. Seiberta (2008), G. Weinkauffové a G. Glasenappové (2010).

³ Viz teorie dětských světů od U. Bronfenbrennera (1993), na niž později mj. navázal také Z. Helus (2009).

být přijato. Čtenářské přijetí ze strany dětského čtenáře je potom prvním krokem k nutné následné reflexi vyžadující přítomnost a aktivní přístup dospělého. Vzácně je zastoupena poezie ve většině případů líčící atmosféru každodennosti predefinovanou okolnostmi války. V převažující próze narůstá obsahová složitost děl s věkem předpokládaného čtenáře a zároveň je do jisté míry ovlivněna i paradigmatem literárního žánru. V kompoziční stavbě prózy se nejčastěji vyskytuje vyprávění v er-formě s využitím personálního vypravěče s relevantním zastoupením perspektivy dětství, intradiegetického vypravěče, který může být vedlejší⁴ nebo dokonce hlavní postavou⁵ a jehož vypravěčský styl se zčásti vyznačuje rysy vševědoucnosti.⁶ Uzavřenost příběhů s válečnou tematikou se rozvolňuje s rostoucím věkem čtenářů, avšak i přesto lze jejich stavbu – v komparaci s jinými texty – popsat jako pevnější. Lze usoudit, že tuto sevřenost vyžaduje sémantická tíže, kterou s sebou nese válečné téma nezávisle na literárním žánru.

Válka se promítá také do literárního jazyka vyznačujícího se specifickou slovní zásobou. Ve standardizované podobě se stává součástí jazyka vypravěče. Okrajově lze přítomnost války vystopovat také v motivech dobové propagandy či v úryvcích politických vyhlášek sloužících k vylíčení společenského klimatu (např. ve výtvarném narativu obrázkových knížek).

V literatuře pro mládež jsou válečná témata ve srovnání s literaturou pro děti pojmenována přímo. Vzácněji – podobně jako v literatuře pro děti – je zastoupena poezie, kterou zčásti opět tvoří básně z ghett, jejímiž autory jsou vězňové ve věku 12 – 17 let.⁷

V próze se často využívá techniky realistických popisů, jejichž autentičnost posiluje i stopové zastoupení úryvků z dobových autentických textů. Fantazie se vůči realitě nachází v opozičním postavení a zdůrazňuje tak neutěšený charakter doby, která protagonistovi není nijak nakloněna.

⁴Viz obrázková knížka *Sadakos Kraniche / Jeřábi malé Sadako* (2011) od Judith Loskeové, v níž je vypravěčkou kočička patřící dětské protagonistce příběhu.

⁵ V obrázkové knížce *Otto. Autobiographie eines Teddybären / Otto. Autobiografie plyšového medvídka* (1999) od Tomiho Ungerera se jako hlavní hrdina a zároveň vypravěč příběhu objevuje medvídek původně patřící židovskému chlapci.

⁶ Z pohledu vypravěče je prolínání rysů těchto dvou odlišných typů vypravěče dáno historickým věděním na straně jedné a životní moudrostí často spojenou s osobní zkušeností a empatií vůči dětským protagonistům na straně druhé, která je posílena konfigurací postav. Personifikovaný hrdina mající zároveň úlohu vypravěče se objevuje vůči dětskému protagonistovi ve vztahu, který lze interpretovat jako částečnou paralelu vazby mezi dítětem a dospělým. Zvířecí postava nebo hračka v roli vypravěče má zároveň úlohu mediátora mezi světem dospělých a světem dětí. Jejich funkcí je uhlazovat problémy, do nichž jsou dětské hrdinové vhozeni ne z vlastní vůle, nýbrž společensko-politickými okolnostmi.

Z pohledu recepce se jako relevantní ukazuje jistý stupeň vstupního věděním ze strany dětského čtenáře a zároveň schopnost literárního čtení (srov. 6.2) ve smyslu společného čtení s dospělým či ve smyslu pouhého naslouchání čtenému příběhu s následnou společnou reflexí, která se předpokládá u obou typů čtení.

⁷ Např. básně Hanuše Hagenburga a Pavla Friedemanna, Čechů vězněných v terezínském ghettu.

Jako tvorbu recipovanou mládeži lze přiblížit konkrétní poezii – výběr z tvorby rakouského autora Ernsta Jandla, německých autorů Reinharda Döhla a Timma Ulrichse nebo vybrané básně bolivijského autora švýcarského původu Eugena Gomringera.

Zůstává součástí vnitřních světů postav, je jedním z faktorů podvědomě modifikujících jejich pohled do minulosti i budoucnosti.⁸ Romány pro mládež zpracovávající tento protiklad reality a fantazie se vyznačují – ve srovnání s romány pro děti – různorodější kompoziční stavbou a rozličnými vyprávěčskými technikami. Charakteristickým rysem zůstává lineární rozvíjení tématu.

- Středobodem děl je např. příběh hlavní postavy s pevným ohraničením aktuálního časoprostoru, v němž se tato postava ocitá. Velká většina těchto příběhů se odehrává v prostorech souvisejících s vězněním a/či cestou, na jejímž konci s nejvyšší pravděpodobností čeká smrt.
  - Ve vyprávění se objevují stopově zastoupená odvozená témata připomínající hvězdicové schéma vycházející od hlavní postavy a znovu se k ní vrací. Asociačně navozená témata protagonista využívá ke kazuistice situace, v níž se aktuálně nachází. Ta se před ním samým, a zároveň před očima čtenáře, objevuje v novém světle. Úplné pochopení situace zůstává ohraničeno možnostmi - náctiletého hrdiny, řešení situace je prakticky nemožné.⁹
  - Hlavní postava je nosným sloupem vyprávění; do toku děje soustředěného kolem této postavy se vplétají střípky z příběhů dalších postav majících pro hlavní postavu různou důležitost. Liší se od ní svou minulostí, splývají s ní svou přítomností a zřejmě i budoucností, jejíž fatálnost je téměř hmatatelná.¹⁰
- Další typ vyprávění představují romány, které se vyznačují splétáním osudů dvou hrdinů reprezentujících opačné strany válečného konfliktu. Ty se pak slévají do jednoho příběhu, jehož vyústění může být pro všechny zúčastněné i tragické.¹¹
- Jako vzácně zastoupený typ převažující lineární progresse lze přiblížit příběhy, jejichž rozuzlení je spojeno s prozřením záporného hrdiny. Do příběhu hlavního hrdiny jsou vkládány příběhy dalších románových postav z řad dětí i dospělých, v jejichž důsledku

⁸ Funkcí fantazijních představ je dokreslení charakteru i konstelace postav, jako výchozí jejich vytváření lze určit **čas vyprávění**. Na pomyslné ose střetávání se fantazie a reality převažují – viděno očima protagonisty – retrospektivní ohlédnutí směřující do **světa předtím**, jenž se vynořuje ze vzpomínek vytvářených proudem vědomí. Mohou mít podobu reálných útržků vyvolávajících otázku, co je pravda a co sen, nebo se mohou podobat snění, kterým se protagonista napůl vědomě nechává unášet do nereálného světa. V obou případech spadají takové literární obrazy do kategorie času vyprávěného, kdy se veškerý časoprostor i postavy, jež se v něm pohybují, objevují tak dlouho, jak je to jen možné, v idealizované podobě. Méně často se fantazijní představy stávají součástí představ o **světě potom**, který nastane po zrušení, tj. po zdánlivém vymazání všeho, co je **ted'**. Tento svět je natolik abstraktní a nedosažitelný, že zůstává v rovině času vyprávění. Tento typ práce s fantazijními představami přibližuje literaturu pro mládež literatuře pro dospělé čtenáře.

⁹ Tento typ vyprávění se objevuje např. v románu Gudrun Pausewangové *Reise im August / Srpnová cesta* (1992) s tématem transportu do koncentračního tábora.

¹⁰ Jako příklad lze uvést román Arnošta Lustiga *Zloděj kufrů* (2008), který stojí na rozhraní literatury pro mládež a literatury pro dospělé s motivy dětství a dospívání.

¹¹ Jako příklad lze uvést již zmíněný román irské literatury *The Boy in the Striped Pyjamas / Chlapec v pruhovaném pyžamu* (2006), který byl nominován v r. 2008 na Německou státní cenu na literaturu pro děti a mládež v kategorii (nominace ze strany poroty mladých čtenářů).

dochází ke střetu perspektiv postav reprezentujících různé generace. Otevírá se otázka odpovědnosti, která již v rané fázi adolescence¹² definitivně ruší hranici mezi dětstvím a dospělostí.¹³

- Lineární rozvíjení příběhů s dětskými hrdiny reprezentujícími různé národnosti či náboženství je charakteristické pro dobrodružné romány, které se – ve srovnání s výše uvedenými typy románových vyprávění – vyznačují více otevřeným a alespoň stopově optimistickým vyústěním příběhu.¹⁴

Ve všech typech vyprávění se jako zajímavý jeví vztah mezi tíží tématu a adresností textu, která přibližuje hranici literatury pro mládež s válečnou tematikou k hranici literatury zčásti adresované i dospělým čtenářům. Toto přiblížení obou literárních subsystemů spočívá v semknutí dětských světů a světů dospělých v jeden celek, který je v závislosti na protagonistech, vnímaný a prezentovaný z pohledu různých generací sdílejících nejen časoprostor války, ale často i tytéž životní osudy.

Zvláštností literatury pro mládež s danou tematikou je převaha vyprávění v er-formě. Vyprávění v ich-formě je obecně vnímáno jako charakteristický znak literatury pro mládež vnášející do textů pocit nejistoty při hledání identity spočívající v proměně vlastní osobnosti, která se přibližuje dospělosti, a neměnicími se sociálními rolemi, např. v rodině nebo škole. Převažující er-formu lze vnímat jako částečné potlačení důležitosti světů připisovaných protagonistům, kteří se ocitli v neúprosném mlýnu dějin. Na druhou stranu tato podoba umožňuje bohatě využívat již zmíněného vnitřního proudu vědomí postav, který celkový charakter vyprávění přibližuje k ich-formě. Zároveň umožňuje částečné zachování rysů vševědoucího vypravěče korespondující s blíže nespecifikovaným, avšak do jisté míry předpokládaným, vstupním věděním čtenáře. Vnitřní napětí, které s sebou přináší tyto vypravěčské struktury, lze vyčíst právě z rozporu fenoménů **er** a **ich** jako součástí vypravěčských technik. Jejich opoziční postavení obohacuje díla s danou tematikou o zvláštní rozměr umožňující čtenářům jak zprostředkované sdílení osudů jednotlivých hrdinů, tak uvědomění si reality, o níž se v díle vypráví.

Ve srovnání s literaturou pro děti se politické klima zrcadlí v jazykové komponentě literatury pro mládež ještě intenzivněji. 2. světová válka se opět promítá do jazyka vypravěče zejména jako součást líčeného časoprostoru nesoucího s sebou prvky vícejazyčnosti (Linguistic

¹² Srov. Vágnerová 2015.

¹³ Příkladem je další román Johna Boyneho *The Boy at the Top of the Mountain* (2015, německy v r. 2017 s titulem *Der Junge auf dem Berg* v překladu I. Layerové, česky v r. 2017 s titulem *Chlapec na vrcholu hory* v překladu P. Štádlera). Román byl v r. 2018 nominován porotou mladých čtenářů na Německou státní cenu za literaturu pro děti a mládež.

¹⁴ Jako příklad lze uvést romány německé literatury *Der rote Nepomuk* (1992, česky v r. 1998 s titulem *Červený Nepomuk* v překladu J. A. Haidlera) od Josefa Holuba, *Reise gegen den Wind / Cesta proti větru* (2000) od Petera Härtlinga. Příkladem českého románu s tématem česko-německého chlapeckého přátelství román *Můj zcela nevhodný kamarád* (1980) od Vladimíra Přibského.

Lanscapes). Kromě propagandy, která má v románech nejrůznější funkce,¹⁵ se objevuje v líčení každodenního života v ghettech¹⁶ a koncentračních táborech. Vícejazyčnost lze zaznamenat také v korelaci s tématem hledání vlastní identity ve smyslu kulturních kořenů.¹⁷ Nalezneme v pasážích vyňatých z oficiálního jazyka i v privátních dialozích, kde oficiální lexikon nabývá povahy válečného žargonu. V neposlední řadě ji lze dohledat v podobě jednotlivých zkomolených lexikálních jednotek jako součást jazyka dětských protagonistů.¹⁸

Z pohledu komponenty knihy jako média přinášejícího literární text na autenticitu textů upozorňují – obdobně jako v případě literatury pro děti – předmluvy, doslovy a další paratexty umístěné na záložkách přebalů nebo na deskách knih.

Primární literatura (výběr)

BECKER, Jurek; FUCHSHUBER Annegert. *Das Märchen von der kranken Prinzessin: von Jakob erzählt und dann von Lina*. Mödling/Wien: St. Gabriel, 1993. ISBN 385264416X.

BEZDĚKOVÁ, Zdeňka. *Říkali mi Leni*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1967.

BOYNE, John. *Der Junge im gestreiften Pyjama: eine Fabel*. Frankfurt a. M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 2009. ISBN 9783596806836.

BOYNE, John. *Chlapec v pruhovaném pyžamu*. Praha: BB/art, 2008. ISBN 978-80-7381-265-2.

BOYNE, John. *The boy in the striped pyjamas: a fable*. London: Definitions, 2008. ISBN 9781862305274.

BOYNE, John. *Chlapec na vrcholu hory*. Bratislava: Slovart, s. r. o., 2017. ISBN 978-80-7529-394-7.

¹⁵ Jazyk propagandy se objevuje jako prostředek popisu časoprostoru např. ve formě plakátů a vyhlášek s varovnou funkcí, ve vyhláškách, jejímiž implikátory by z pohledu pragmatolingvistiky mohla být funkce obligatorní spojená s varováním a vystupňovaným varováním, které lze vnímat již jako vyhrůžku. Z pohledu interkulturního zkoumání lze jazyk propagandy v okupovaných zemích přiblížit také jako jeden z prostředků vytváření tzv. language scapes, tj. jazykových krajin, v nich vedle sebe stojí jazyk okupantů a okupované země.

Samotná přítomnost těchto prostředků pak může např. iniciovat samostatnou dějovou epizodu, akcelarovat konflikty v rámci konstelace postav, může být použita jako prostředek paradoxu, kdy je proti sobě postaven propagandistický výrok, který se v konkrétní situaci jeví jako nesmyslný, a etická pravidla lidského bytí.

¹⁶ Příkladem je román německé literatury *Ein Buch für Hanna / Knížka pro Hanku* (2011) od Mirjam Presslerové, jehož podstatná část se odehrává v terezínském ghettu.

¹⁷ Z německé literatury pro mládež lze jako příklad uvést román *Mano. Der Junge, der nicht wusste, wo er war / Mano. Chlapec, který nevěděl, kde byl* (2008) od Anjete Tuckermannové; z české literatury pak román pro děti *Říkali mi Leni* (1948) od Zdeňky Bezděkové.

¹⁸ Viz např. jazyk Bruna, hlavní postavy románu *The Boy in the Striped Pyjamas / Der Junge im gestreiften Pyjama / Chlapec v pruhovaném pyžamu*, pro kterého je Auschwitz *Out-With* (Boyne 2006, s. 24), *Aus-Wisch* (Boyne 2009, s. 35), *Ou-šic* (Boyne 2008, s. 25).

- BRUCKNER, Karl. *Sadako will leben*. Wien: Arena, 2006. ISBN 9783401027241.
- HÄRTLING, Peter. *Reise gegen den Wind: wie Primel das Ende des Krieges erlebt ;* Weinheim: Beltz & Gelberg, 2003. ISBN 9783407785558.
- HOLUB, Josef. *Der rote Nepomuk*. Weinheim/Basel: Beltz & Gelberg, c1997. ISBN 3-407-78262-4.
- KERR, Judith. *Als Hitler das rosa Kaninchen stahl eine jüdische Familie auf der Flucht; Band 1-3*. Ravensburg: Ravensburger Buchverlag, 2013. ISBN 9783473584291.
- KERROVÁ, Judith. *Jak Hitler ukradl růžového králíčka*. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2200-8.
- LOSKE, Judith. *Sadakos Kraniche*. Bargtheide: Mined, 2011. ISBN 9783865661388.
- LUSTIG, Arnošt. *Zloděj kufrů*. Praha: Euromedia Group k.s. – Odeon, 2008. ISBN 978-80-207-1281-3.
- MIGDAL, Ulrike (Hg.). *Ilse Weber. Wann wohl das Leid ein Ende hat*. München: Carl Hanser Verlag, 2008. ISBN 978-3-446-23050-7.
- NÖSTLINGER, Christine. *Maikäfer, flieg!: Mein Vater, das Kriegsende, Cohn und ich*. Weinheim/Basel: Beltz & Gelberg, 1996. ISBN 9783407784759.
- ORLEV, Uri. *Die Insel in der Vogelstrasse*. Ravensburg: Ravensburger Buchverlag, 1999. ISBN 3473580759.
- PAUSEWANG, Gudrun. *Rosinkawiese - damals und heute: [die Rosinkawiesen-Trilogie in einem Band]*. München: Dt. Taschenbuch-Verl, 2004. ISBN 9783423132039.
- PRESSLER, Mirjam. *Ein Buch für Hanna: Roman*. Weinheim/Basel: Beltz & Gelberg, c2011. ISBN 978-3-407-81079-3.
- PRESSLER, Mirjam. *Golem stiller Bruder*. Weinheim: Beltz & Gelberg, c2009. Gulliver. ISBN 978-3-407-74173-8.
- PRESSLER, Mirjam. *Ich sehne mich so: die Lebensgeschichte der Anne Frank*. Weinheim: Beltz & Gelberg, 1999. ISBN 3407788061.
- PRESSLER, Mirjam. *Die Zeit der schlafenden Hunde*. Weinheim/Basel: Beltz 2001. ISBN 3407784503.
- PRESSLER, Mirjam. *Malka Mai*. Weinheim; Basel: Beltz & Gelberg 2004. ISBN 3407785941.
- PRESSLER, Mirjam; Gerti ELIAS. *Grüsse und Küsse an alle: die Geschichte der Familie von Anne Frank*. Frankfurt n. M.: S. Fischer, 2009. ISBN 978-3-10-022303-6.
- RICHTER, Hans Peter. *Damals war es Friedrich*. München: Deutscher Taschenbuch, 1994. ISBN 3423078006.
- SABISCH, Ingrid, LÜNSTEDT, Heiner. *Sophie Scholl*. München: von dem Knesebeck, 2015. ISBN 978-3-86873-807-0.

SLÁDKOVÁ, Věra. *Malý muž a velká žena aneb Vlak dětství a naděje*. Praha: Knižní podnikatelský klub, 1990. ISBN 80-85267.

SPIEGELMAN, Art, , ed. *Maus: příběh očitého svědka*. Praha: Torst, 1997. ISBN 80-7215-032-4.

SPIEGELMAN, Art, ed. *Maus: příběh očitého svědka*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-064-2.

TEEGER, Jennifer; SELLMAIR, Nikola. *Amon: mein Großvater hätte mich erschossen*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag GmbH, 2013. ISBN 978-3498-06493-8.

TEEGER, Jennifer; SELLMAIR, Nikola. *Můj dědeček by mě popravil: příběh vnučky Amona Götha, nacistického "řezníka" ze Schindlerova seznamu*. Praha: Metafora, 2017. ISBN 978-80-7359-526-5.

TICHÝ, František. *Princ se žlutou hvězdou: život a podivuhodná putování Petra Ginze*. Semily: Geum, 2014. ISBN 978-80-87969-05-2.

TICHÝ, František. *Transport za věčnost*. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-7515-052-3.

TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2.

WELSH, Renate. *Dieda oder Das fremde Kind*. Oetinger Verlag, 2002. ISBN 3851974344.

WELSH, Renate. *Geschichten hinter den Geschichten: Innsbrucker Poetik-Vorlesung*. Innsbruck: Institut für Germanistik, 1995. ISBN 3901064141.

WINTON, Barbara. *Není-li to nemožné: život sira Nicholase Wintona*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1319-8.

ZUSAK, Markus. *Die Bücherdiebin*. München: cbt, 2009. ISBN 9783570306277.

ZUSAK, Markus. *Zlodějka knih*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-083-7.

ZWEIG, Stefanie. *Irgendwo in Deutschland*. München: Heyne, 1999. ISBN 345313656X.

ZWEIG, Stefanie. *Nirgendwo in Afrika*. München: Heyne, 2007. ISBN 9783453811294.

Sekundární literatura

BAMBERGER, Richard. *Jugendlektüre. Mit besonderer Berücksichtigung des Leseunterrichts und der Literaturerziehung*. Wien: 1955; 2. Aufl. 1965.

BRONFENBRENNER, Urie. *Ökologie der menschlichen Entwicklung*. 2. Aufl. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuchverlag, 1993. ISBN 978-3596423125.

BUČKOVÁ, Tamara. *Dětství jako pramen inspirace pro literární fikci i zdroj vzpomínek na 2. světovou válku. Několik zamyšlení nad německy psanou literaturou pro mládež a fenoménem vzpomínkové literatury se zaměřením na tvorbu Mirjam Presslerové a Renaty Welshové* In

ČEŇKOVÁ, Jana (ed.) *Válečné dětství a mládí (1939 – 1945) v literatuře a publicistice*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2975-9.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe. ISBN 978-80-7367-628-5. Dostupné z: http://toc.nkp.cz/NKC/201001/contens/nkc20091968203_1.pdf

LYPP, Maria. *Einfachheit als Kategorie der Kinderliteratur*. Frankfurt am Main: dipa-Verlag, 1984. ISBN 978-3763801220.

MAIER, Karl Ernst. *Jugendliteratur : Formen, Inhalte, pädagogische Bedeutung*. Bad Heilbrunn : Julius Klinkhardt, 1993. ISBN 3-7815-0750-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2153-1.

WEINKAUFF, Gina; von GLASENAPP, Gabrielle. *Kinder- und Jugendliteratur*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2010. ISBN 978-3-8252-3345-7.

SEIBERT, E. *Themen, Stoffe und Motive in der Literatur für Kinder und Jugendliche*. Wien: Facultas Verlag- und Buchhandel, 2008. ISBN 978-3-8252-3073-9.